

RECENZJE

Ludwik Jastrzębski — OCHRONA PRAWNA PRZYRODY I ŚRODOWISKA W PRL ZAGADNIENIA ADMINISTRACYJNE, wydanie II zmienione i uzupełnione. Warszawa 1979, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Nakład 1025 egz., 210 str., cena 56 zł.

Książka stanowi rozszerzone wydanie pracy o niemal takim samym tytule, wydanej w 1976 r. i przeznaczona jest dla studentów szkół wyższych. Poza obowiązującymi aktami prawnymi uwzględnia również nowy projekt ustawy o ochronie środowiska z kwietnia 1977 r., jak również fragmenty ustawodawstwa ZSRR i NRD w tym zakresie.

Pierwsza edycja była wyczerpująco recenzowana przez prof. F. Krzysika („Sylwan” 1978, nr 2), a zatem ograniczę się do ogólniejszych uwag.

Książka obejmuje szerokie spektrum zagadnień ochronnych. Krótką historię ruchu ochrony przyrody w Polsce rozpoczyna od prawa wareskiego (król Władysław Jagiełło) w zakresie ograniczenia polowań i ochrony cisa. Dopiero jednak koniec XIX stulecia przynosi „właściwe zrozumienie wartości świata przyrody dla życia i rozwoju człowieka”. W skali świata znaczenie przełomowe zdawał się mieć słynny raport Sekretarza Generalnego ONZ — U-Thanta z 26 V 1969 r. pt. „Człowiek i jego środowisko”. Wskazano w nim źródła powstałego zagrożenia bytu człowieka na skutek dynamicznego wzrostu liczby ludności oraz wzmagającego się naporu cywilizacji przemysłowej na środowisko. Poza problematyką lokalną i terytorialną raport wysuwa problematykę globalną ochrony środowiska. Po 1969 r. powstał zatem światowy ruch w tym zakresie, wprowadzając niesłychanie doniosłe pojęcie nowego prawa człowieka (obok

praw do wolności i równości) do warunków bytu w środowisku, którego jakość pozwala na życie „w godności i dobrobycie”. W Polsce pierwotny ruch ochrony przyrody przekształca się w dążenie do ochrony środowiska, co znajduje wyraz zarówno w prawodawstwie, jak i w zmianach w zakresie administracji państwowej.

Pojęcia i zasady konserwatorskiej ochrony przyrody, jej zasobów i środowiska zurbanizowanego oraz zdrowia ludzkiego, to temat rozdz. II. Szczególne znaczenie przypisuje się osiągnięciu i zapewnieniu równowagi środowiska człowieka przez działania konserwatorskie i kształtujące.

W rozdz. III Autor rozważa konflikty między rozwojem gospodarczym a jakością środowiska. Prawo dąży do normowania gospodarki zasobami naturalnymi i ich ochrony celem zachowania, w granicach możliwości, równowagi ekologicznej środowiska. W ochronie środowiska przeważają w Polsce normy administracyjno-prawne, oparte na badaniach licznych dyscyplin naukowych. Rodzaj własności, tj. społecznej albo indywidualnej, ma istotny wpływ na racjonalną gospodarkę zasobami przyrody.

W rozdz. IV w toku dalszych rozważań Autor, w sferze planowania gospodarki zatrzymuje się nad prognozowaniem, a następnie nad samym planowaniem, obiektywnym prawem, które rządzi społeczeństwem (socjalistycznym), jako obowiązek powszechny i wyraz organizatorskiej działalności państwa. Dla ochrony przyrody i środowiska najważniejsze są perspektywiczne przestrzenne plany rozwoju gospodarczego, które decydują o prawidłowym rozmieszczeniu sił wytwórczych celem zaspokajania potrzeb społecznych. Rozróżnia się plan krajowy,

plany makroregionalne i plany miejscowe. Organizacja całej gospodarki na zasadach planowości następuje w myśl postanowień zarówno Konstytucji PRL, uchwały Sejmu o wieloletnich planach rozwoju kraju, jak wreszcie indywidualnych aktów prawnych. Zasady ochrony przyrody i środowiska mieszczą się w przepisach prawnych odnoszących się do poszczególnych zasobów przyrodniczych.

Instytucje prawne ochrony przyrody (rozd. V) obejmują ochronę rezerwatową, ochronę gatunkową roślin i zwierząt wraz z ochroną użytkową zwierząt, ochronę krajobrazu (parki krajobrazowe), chodzi tu o obszary rekreacyjno-wypoczynkowe, wreszcie — ochronę lasów i zadrzewień. W rozdz. VI szczególnie troskliwie omówiono zagadnienia prawidłowej gospodarki kopalinami i ich ochrony, jak również racjonalnego wykorzystywania stosunkowo szczupłych zasobów wodnych w kraju, przy przewidywanym silnym wzroście zapotrzebowania wody. Plany gospodarki wodnej należą do szczególnego rodzaju planów przestrzennych. Ochrona wód przed zanieczyszczeniem stanowi b. ważny problem ochrony środowiska, zwłaszcza że stan ich zanieczyszczenia jest alarmujący, a „w porównaniu z ubiegłymi latami stale się pogarsza”. Oczyszczalnie ścieków są nieliczne i nie odpowiadają wymaganiom współczesnym, chociaż istnieje obowiązek powszechny ich posiadania (prawo wodne z 1974 r.). Autor szeroko omawia również problemy ochrony powietrza atmosferycznego przed zanieczyszczeniem. Chodzi o zmiany przez człowieka ilościowego składu atmosfery oraz emisje szkodliwych substancji, których lista jest długa. Pośród wielu innych szczególnie powszechne i niebezpieczne są emisje dwutlenku siarki. Opisano problemy instalowania i użytkowania urządzeń, które zabezpieczają przemysł przed wydzielaniem szkodliwych substancji oraz zagadnienia do-

puszczalnych stężeń tych związków w atmosferze itd. Szeroko i szczegółowo potraktowano sprawy racjonalnego wykorzystania i ochrony gleby („Skutkiem niegospodarnego obchodzenia się z glebą ginęły całe cywilizacje”). Obok innych czynników podkreślono jako szczególnie dla środowiska szkodliwe stosowanie biocydów (środki ochrony roślin), co dotyczy zwłaszcza pewnych ich rodzajów. Omówiono środki prawne służące do utrzymania żyzności gruntów. Należy tu również obowiązek trwałego utrzymywania ziemi pod uprawą rolną lub leśną, chodzi też o optymalizację rolniczego lub leśnego wykorzystywania gleby. Wiele uwagi poświęcono ochronie gleb, erozji, rekultywacji, skażenia gleb toksycznymi środkami chemicznymi przez przemysł.

W rozdz. VII opisano gospodarke gruntami w miastach, zagadnienia ochrony zieleni na terenach zurbanizowanych, kwestie ochrony czystości, usuwania i zagospodarowania odpadów. Szczegółowo potraktowano ochronę prawną człowieka przed hałasem. W końcu stwierdzono, że nie wydano dotychczas w Polsce powszechnych przepisów prawnych w przedmiocie ochrony człowieka przed promieniowaniem.

W ostatnim rozdz. przedstawiono formy organizacyjne i organy administracji ochrony przyrody i środowiska. Wchodzi tu organizacja państwowej i niepaństwowej gospodarki zasobami przyrody, służba ochrony przyrody i środowiska w zakładach przemysłowych, dalej organy administracji ochrony przyrody i środowiska, centralne i terenowe oraz także organy w ZSRR i NRD. Omówiono także działalność organizacji społecznych na polu ochrony przyrody i środowiska. W sposób krytyczny i wyczerpujący Autor wskazał układ i powiązania wszystkich odnośnych organów administracji w szerokim aspekcie problemów ochronnych przyrody i jej zasobów.

Książka stanowi wyczerpującą monografię norm prawnych ochrony przyrody i środowiska w Polsce, opracowaną wnikliwie i dokładnie, z zaangażowaniem i znanstwem przedmiotu, wzbogaconą o przeszło 400 przypisów, stanowiących odsyłacze do obszernej literatury lub aktów prawnych. Będzie ona cennym podręcznikiem nie tylko dla studentów, ale także dla radców prawnych oraz wielu innych osób, czynnych w różnych sektorach gospodarki. W obecnym okresie wzmożonej urbanizacji, industrializacji, chemizacji i motoryzacji książka ta jest bardzo na czasie. Rosnący napór cywilizacji na środowisko i jego postępującą degradację potwierdzają wydawnictwa oficjalne, jak np. Rocznik statystyczny 1979, GUS.

W skali zaś całego świata sprawdzają się słowa: „Człowiek zbyt dawno zapomniał, że Ziemia została mu dana jedynie w użytkowanie, nie zaś do zużycia, ani tym bardziej do rozrutnego pustoszenia” (J. G. Simons — USA, 1974).

Wykonanie edytorskie książki staranne. Szkoda, że wszystkie przypisy zamieszczono osobno, na końcu, co znacznie utrudnia posługiwanie się publikacją. Zastrzeżenie musi również budzić znikomy nakład (około 1 tys. egz) książki tak społecznie potrzebnej. Tym więcej, że wobec znanych masowych nakładów, np. niektórych publikacji rozrywkowych, często społecznie negatywnych, ewentualny argument o braku papieru na rynku byłby nieistotny.

Antoni Wierzbicki

LESNOJE CHOZIAJSTWO SSSR, praca zbiorowa. Wyd. Lesnaja promyszlenost, Moskwa 1977, s. 367.

Prezentowana książka stanowi dzieło zbiorowe 26 wybitnych profesjonalistów radzieckich z dziedziny hylologii. Składa się z czternastu zasadniczych

rozdziałów. W pierwszym przedstawiono m. in. znaczenie lasów w przyrodzie i gospodarce narodowej, omówiono lasy górskie, skład gatunkowy lasów i ich podział na grupy, zasoby drewna, rozmieszczenie lasów w Związku Radzieckim oraz niektóre aspekty współczesnej hodowli lasu.

Autorzy zaznaczają, że w 1943 r. podzielono wszystkie lasy w ZSRR na trzy grupy. Do pierwszej zaliczono strefy leśne chroniące pola uprawne, miasta i okręgi przemysłowe, lasy w rezerwatach, uzdrowiskach, jak również rosnące wzdłuż rzek i dróg, a ponadto lasy na pograniczu tundry. Wyrąb drzew został tam ograniczony do niezbędnego minimum. Druga grupa obejmuje powierzchnie leśne republik nadbałtyckich, Ukrainy, Białorusi, zachodnich, centralnych i południowych części europejskiej Rosyjskiej FSRR, Powołża, Uralu środkowego i południowego, Kaukazu północnego, Uzbekiej, Tadżyckiej, Turkmieńskiej i częściowo Kazachskiej SRR, jak też tereny stepowe Kraju Ałtajskiego i Syberii. Na tych obszarach pozyskiwanie drewna jest uzależnione od średniego rocznego przyrostu nasadzeń. W grupie trzeciej znajdują się lasy, które podlegają intensywnej eksploatacji. Dostarczają one krajowi największej ilości surowca.

Obecnie w państwowych gospodarstwach leśnych ZSRR dominują gatunki iglaste pokrywające powierzchnię 520 mln ha. Wśród nich lasy modrzewiowe zajmują 269 mln ha, sosnowe 115 mln ha i świerkowe 81 mln ha. Lasy liściaste szacuje się na 143 mln ha, z czego 87 mln ha przypada na brzozy, 19 mln ha na osiki, 10 mln ha — dęby i 2,5 mln ha na buki. Oprócz tego 47 mln ha zajętych jest przez zbiorowiska wierzb wąskolistnych, zarosła sosny karłowatej i brzozy oraz pistacji, jarzębiny, ałyczy, gruszy, rokitnika itd.

W lasach europejskiej części ZSRR